

Integreret tosprogethed – vejen til integration

AF ALLAN TØLLE OG JANUS MØLLER

Menneskers sprog har en kommunikativ funktion, og fælles sprog er en forudsætning for at få samfund til at fungere. Desuden betyder menneskers sprog noget for deres identitet, selvforståelse, følelse af samhørighed med en gruppe osv. Sprogene er således praktiske sociale redskaber, som samtidig har stærke følelsesladede betydninger. Denne dobbelthed træder særligt tydeligt frem i den sproglige term *modersmål*. *Modersmål* bruges normalt i betydningen “det første sprog man lærer”. Samtidig indeholder termen en idealforestilling om, at man lærer dette sprog af sin mor. *Modersmål* har altså en både praktisk og en følelsesladet side. Samtidig har *modersmål* for nogle en betydning som en national identitetsmærke. For etsprogede mennesker er det ikke særlig relevant med en opdeling mellem nære og nationale betydninger, men det er det for tosprogede mennesker.

I denne artikel vil vi først præsentere to politikercitater fra den offentlige debat, hvor termen *modersmål* indgår i argumentationen. Disse citater vil vi sammenligne med udtalelser fra to tyrkisk-danske piger. Udtalelserne stammer fra individuelle interview indsamlet i 1997 som en del af et større projekt. Pigerne udtaler sig også om *modersmål*, og omdrejningspunktet for denne artikel er forskellene i politikernes og pigernes forståelse af termen.

Begge politikercitater er hentet fra en artikel om modersmålsundervisning:

CITAT 1

“Dansk bør være modersmålet for alle. Det er en illusion at tro, at man kan integrere tosprogede elever, hvis de ikke lærer dansk hele vejen igennem. Mange af dem kommer til at leve i sproglig isolation med risiko for at blive andenklassens borgere. Når dansk kun er sprog nummer to, vælger man det jo reelt fra. Men det bedste redskab til at blive integreret, er at magte det danske sprog.” (Brian Mikkelsen, uddannelsespolitisk ordfører for Det Konservative Folkeparti, fra Berlingske Tidende 14/1-2000)

CITAT 2

“(…) Vi kan ikke acceptere, at dansk kun er andetsprog. 80-90% af vores tosprogede børn er født her i landet – og så er dansk altså deres modersmål. Det her er først og fremmest et kraftigt signal til lovgiverne og indvandrerne om, at vi ikke gider den lov. Og så tænker jeg egentlig mest på de stakkels unger, som ikke har bedt om det her.” (Svend Erik Hermansen, formand for undervisnings- og kulturudvalget i Høje Taastrup, fra Berlingske Tidende 14/1-2000)

Naturligvis er de to politikercitater hentet i en mediesituation, hvor præcision er væsentligere end nuancer. Problemet er, at politikerne faktisk ikke er særligt præcise i deres omgang med termen *modersmål*. I citat 1 ser Brian Mikkelsen fuldstændigt bort fra, at dansk simpelt hen ikke *er* de fleste af de unge tosprogedes første sprog. Deres forældre har lært dansk sent i livet. Dansk har derfor karakter af fremmedsprog for forældrene, og det er ikke dette sprog, de taler til deres børn. Ifølge citat 2 er en persons *modersmål* et spørgsmål om, hvor man er født. Svend Erik Hermansen kobler *modersmål* og nationalt tilhørsforhold sammen, og udelukker på denne måde muligheden for, at man *både* kan være dansk og tyrkisk.

De to citater viser, at deres ophavsmænd gerne vil bestemme, hvilket sprog de unge mennesker i Danmark skal lære først, og også gerne vil bestemme, hvilket sprog der skal betyde mest for dem. Citaterne er som nævnt et indlæg i debatten om modersmålsundervisning, og de to politikere argumenterer imod denne undervisning ud fra et postulat om, at børnenes modersmål er dansk. Men kan man bestemme over andres *modersmål*? Og hvad mener de to sprogede i grunden selv?

Esen og Canan (navnene er pseudonymer) er to piger med tyrkisk-dansk baggrund. De er begge født i Danmark – deres forældre er indvandret fra Tyrkiet. De bor i en provinsby syd for København i samme boligkompleks. Da interviewene blev indsamlet, var de 14 år gamle og gik i 8. klasse, og de har begge to gået på skolen siden børnehaveklassen. Esen har desuden gået i dansk børnehave.

Ud fra interviewene kan vi se, at de forholder sig forskelligt til deres dansk-tyrkiske baggrund. Canan er glad for sin religion og kommer jævnligt i moskéen. Desuden giver hun udtryk for, at hun savner sin familie i Tyrkiet og holder meget af at besøge dem. Esen forklarer, at alle hendes tosprogede venner er “dem uden tørklæde”. Hun bryder sig ikke om ting, der begrænser hendes personlige frihed, og når hun tager til Tyrkiet med sin familie, kan hun bedst lide at være i Ankara, fordi hun føler sig fri i storbyen. Canan ønsker således at holde fast i en tyrkisk kultur, mens Esen ikke ønsker at lade en tyrkisk kultur diktere inden for områder som fx påklædning og opførsel. Denne forskel på de piger kunne man forvente ville give sig udslag i sprogenes betydninger for dem, men det er ikke tilfældet! De er stort set enige om sprogenes forskellige betydninger. I de to første uddrag bliver pigerne spurgt om, hvilket sprog de vil tale til deres børn:

Uddrag 1

Interviewer: Har du tænkt over hvis du skal have børn, om du så vil tale dansk eller tyrkisk til dem?

Esen: jeg vil nok tale begge sprog, fordi jeg ville nok have at de først skulle lære deres eget modersmål – tyrkisk.

Interviewer: Det er tyrkisk?

Esen: Ja, de skal jo også lære dansk, så de ikke får det besværligt i børnehaven eller i skolen. Vi har jo prøvet meget at tale dansk til min lillesøster. Hun går i børnehaveklasse nu og hun har det heller ikke så svært nu.

Interviewer: Mm.

Esen: Det havde hun lidt i starten.

Interviewer: Mm.

Interviewer: Men er det vigtigt at dine børn lærer tyrkisk?

Esen: Det synes jeg – også dansk selvfølgelig når de skal bo her.

Uddrag 2

Interviewer: Har du nogensinde tænkt over hvis du får børn, hvad du så vil tale til dem?

Canan: Begge dele.

Interviewer: Begge dele?

Canan: Ja, jeg vil både lære dem dansk og også tyrkisk fordi at hvis vi bor i Danmark, betyder det ikke de ikke skal lære deres eget modersmål vel, men derfor vil jeg gerne tale begge to.

Begge piger forklarer interviewer, at deres fremtidige børn både skal lære dansk og tyrkisk. De argumenterer begge for, at børnene skal lære dansk, så de ikke får det svært. Der er altså en praktisk grund til, at børnene skal lære dansk. Børnene skal også lære tyr-

kisk, men her er argumentationen anderledes. De to piger kalder tyrkisk for børnenes modersmål og for børnenes "eget" sprog. Argumenterne for, at børnene skal lære tyrkisk, er altså i højere grad baseret på, at de to piger ønsker at give en kulturel arv videre til børnene. Pigerne viser dermed, at tyrkisk sprog har en følelsesmæssig betydning for dem, når konteksten er deres fremtidige familie.

Pigernes enighed om dette punkt viser, at det tyrkiske sprogs betydning ikke nødvendigvis hænger sammen med lysten til at integrere sig, eller måden de integrerer sig på. De næste uddrag viser, at begge piger meget gerne vil tale dansk, når de udtrykker sig mere individuelt baseret.

Uddrag 3

Esen: Jeg kan begge sprog, men nogle gange kan jeg godt mærke huller i mit tyrkiske sprog.

Interviewer: Det kan du. Mere end i dansk?

Esen: Det tror jeg faktisk.

Interviewer: Så du synes du taler bedre dansk end tyrkisk?

Esen: Mm.

Interviewer: Hvordan har du det med det?

Esen: Det er jeg ligeglad med, Jeg vil helst tale dansk, fordi det er jo det jeg skal bruge, når jeg skal ud og søge et job.

Interviewer: Ja.

Esen: Og bo her.

Interviewer: Mm.

Uddrag 4

Interviewer: Tænker du nogen gange over om du kan mere tyrkisk end du kan dansk eller omvendt?

- Canan: Ja det gør jeg nok. Jeg tror jeg kan mere dansk end tyrkisk.
(Canan fortæller herefter, at hun havde svært ved at finde ord, da hun samme uge var blevet interviewet af projektets tyrkisktalende medarbejder)
- Canan: (...) fordi jeg kunne ikke finde ord.
- Interviewer: Okay.
- Canan: Og det irriterede mig faktisk ret meget, fordi at jeg skulle hele tiden fortælle noget, men jeg ville hele tiden tale dansk, men det kunne jeg så ikke alligevel.
- Interviewer: Men er det fordi du er her på skolen tror du.
- Canan: Nej det tror jeg ikke, fordi man har hele tiden lyst til at tale dansk ikke også. Man får bare lysten til at tale det.

Esen taler begge sprog, men siger, hun er bedst til dansk. Hun prioriterer også dansk højere, fordi hun skal bruge det, når hun skal søge job i Danmark. Canan taler også begge sprog, men hun mener også, at hun taler bedre dansk end tyrkisk. Hun siger, at hun var irriteret over ikke at kunne udtrykke sig på dansk over for den tyrkiske interviewer og videre om dansk, "man får bare lysten til at tale det". Hun begrundet ikke i dette uddrag sin lyst til at tale dansk, men andre steder i interviewet forklarer hun, at tilegnelsen af dansk har været en personlig sejr for hende og at denne tilegnelse har været tæt forbundet med, at hun omkring 5. klasse fik en masse danske venner.

Som pigerne beskriver det, repræsenterer dansk det nye – fremtiden og jobmulighederne. Tyrkisk repræsenterer den familiære arv, en identitetsskabende forankring i fortiden og familien. Tyrkisk sprog har som udgangspunkt en *integrativ* funktion – man lærer et sprog, fordi man gerne vil tale med de andre sprogbrugere.

Det danske sprogs funktion er i første række instrumentiel – man lærer et sprog med det formål at klare sig i børnehaven og skolen, få et arbejde, tjene nogle penge osv. Forskellen på disse funktioner er, at den integrative funktion hænger tættere sammen med menneskers sociale identitet. Canan bliver stolt over sine danskkundskaber og vinder en personlig sproglig sejr i det øjeblik, hendes dansk får en integrativ funktion i kraft af hendes danske venner.

De to politikere siger, at når man er født i Danmark er ens *modersmål* dansk. For de to piger er *modersmålet* for dem selv og deres fremtidige børn tyrkisk. Hvis politikernes argumenter skal give mening, må *modersmål* for dem betyde noget i retning af “det sprog man kan bedst”. For pigerne betyder *modersmål* en følelsesladet arv, en identitetsmarkør som gives videre gennem generationer. Dette er ikke ensbetydende med, at de ikke vil lære dansk – det vil de meget gerne. Begge mener, at de efterhånden kan mere dansk end tyrkisk, og begge er tilfredse med denne udvikling.

Den største umiddelbare forskel på politikerne og pigerne er således, at de to politikere opererer med et enten/eller, mens pigerne opererer med et både-og. De to sprog udelukker ikke hinanden for pigerne, og begge piger fremhæver også, at de både vil lære deres eventuelle børn dansk og tyrkisk. Pigerne kan beskrives som *integreret tosprogede*. De er i stand til at skifte mellem de to sprog alt efter situationen, de befinder sig i. Yderligere er de, når de taler sammen indbyrdes, i stand til at skifte mellem de to sprog for at danne alliancer, demonstrere sympati eller det modsatte. Denne integrerede tosprogethed er på sin vis et billede på pigernes identitet. De er ikke *enten* danskere *eller* tyrkere, men måske snarere begge dele, og de definerer selv tyrkisk sprog som deres modersmål, men dansk som vigtigere for deres fremtid i Danmark.

Den terminologiske uoverensstemmelse mellem pigernes og politikernes brug af *modersmål* viser først og fremmest, hvor vigtigt

det er at lytte til dem, debatten handler om. Brian Mikkelsen kunne have undgået udtalelsen om, at man vælger dansk fra, hvis man ikke lærer det først, og Svend Erik Hermansen kunne have undgået at se dem som “stakkels unger”, hvis de havde talt med unge tosprogede som Esen og Canan, inden de udtalte sig. De to politikere udtaler sig om tosprogede på baggrund af en etsproget enten/eller-norm, mens Esen og Canan udtaler sig på baggrund af deres daglige tosprogede virkelighed. Lad os derfor komme bort fra overforenkende stereotyper om, hvad sprog og *modersmål* er for nogle størrelser, og lad os i stedet forsøge at inddrage virkeligheden i debatten.

ALLAN TØLLE CAND.COMM. FRA RUC. HAR I SIT ARBEJDE SOM MEDIEANALYTIKER LÆST OG VURDERET FLERE END 700 ARTIKLER OM NYDANSKERE. ARTIKLERNE HAR PRIMÆRT BEHANDLET INTEGRATION PÅ ARBEJDSMARKEDET SAMT HINDRINGERNE I DENNE PROCES.

JANUS MØLLER CAND.MAG. I DANSK OG FILM- OG MEDIEVIDENSKAB. ANSAT PT SOM FORSKNINGSASSISTENT VED KØBENHAVNS UNIVERSITET PÅ ET PROJEKT OM UNGDOMSSPROG. HAR BL.A. SKREVET “IDENTITET OG KODEVEKSLER HOS UNGE MED DANSK-TYRKISK BAGGRUND (UNDER UDGI-VELSE), REDAKTØR OG MEDFORFATTER TIL “TOSPROGET UDVIKLING” (1998).